

אזמרה לשמך

פסקי הלכות ותשובות מפי מורינו הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א

ארבעת המינים | דיני מצטער בסוכה

ולשיטתם פסולי הדר כשרים בשאר הימים, ולדעת התוס' ישנם ב' פסולים - פסול הדר, שהוא פסול כל שבעה, ופסול לקיחה תמה, שהוא פסול רק ביום הראשון.

לגבי פסול נחלקה התיומת נחלקו הראשונים האם הוא משום לקיחה תמה וכשר בשאר הימים, או שפסולו משום הדר ופסול בשאר הימים (לפי הסוברים שפסולי הדר פסולים כל שבעה, וכן פוסק הרמ"א (סי' תרמט' סעי' ה'). ולהלכה פוסק המשנ"ב (סימן תרמה' ס"ק יז') שנחלקה התיומת כשר בשאר הימים.

וכתב רעק"א (דרוש וחידוש על סוכה כט') שיש הבדל בין פסול של הדר לפסול של לקיחה תמה - שאם הפסול משום הדר הרי הוא פסול רק בדבר שניכר לעין בצורה רגילה ובלי התבוננות, ואם הפסול משום לקיחה תמה - פסול אף אם ניכר רק אחר עיון והתבוננות.

נקטם ראש הלולב

שנינו במשנה סוכה (דף כט' ע"ב) 'נקטם ראשו פסול'. נחלקו הראשונים בכוונת המשנה, האם מדובר על רוב עלי הלולב, או רוב העלים העליונים או שהכוונה לעלה האמצעי, ולהלכה (סי' תרמה' סעי' ו') נפסק להחמיר שאף אם נקטם רק ראש העלה האמצעי - פסול.

ונחלקו הפוסקים בקטימה הנכרת רק לאחר התבוננות - האם פוסלת, שהרי מצינו באתרוג שנקודה שחורה בחוטם פוסלת רק אם היא ניכרת בהסתכלות רגילה בלא התבוננות, כיון שסיבת הפסול הוא משום הדר, ואם אינו ניכר כאשר מחזיקים את הלולב והאתרוג בשעת קיום המצוה בצורה רגילה אין זה חיסרון בהדר, ולכן גם בקטימה שהפסול הוא משום הדר אינו פוסל אם הקטימה לא ניכרת להדיא.

אמנם בפרי מגדים (סי' תרמה' משב"ז סוף ס"ק ו') כתב וז"ל 'ויש להיזהר בזה טובא בעלה האמצעי לעיין ביה אם לא נקטם העלה כל שהוא ויכול להכיר בה כשמעיין בה, וצ"ע', עכ"ל, וכן בביכורי יעקב (סי' תרמה' ס"ק טז') כתב 'ושיעור הקטימה שפוסל הוא כל שהוא ויש להיזהר בזה לעיין היטב אם לא נקטם כלום ובקל יכול להכיר', ע"כ.

ומבואר מדבריהם שסוברים שבפסול נקטם אף אם ניכר רק על ידי עיון שנקטם פסול, ולפי רעק"א הנ"ל כל שפסולו משום הדר הוא רק כשניכר להדיא, וצ"ע בזה.

נקודות שחורות באתרוג

נקודה שחורה אחת בחוטם האתרוג פוסלת, ולמטה מחוטם האתרוג - רק נקודות הנמצאות בשנים או שלשה מקומות ומפוזרות על רוב שטח האתרוג - פסול.

נחלקה התיומת, נקטם ראש הלולב, פסול נקודות שחורות באתרוג

נחלקה התיומת

לולב בעל תיומת אחת, אם נחלקה התיומת [העלה האמצעי] ברובה פסול, ולבני עדות המזרח כל שלא נחלקו רוב העלים כשר. ומ"מ מצוה מן המובחר לקחת לולב שהעלה האמצעי לא נחלק בכלל.

'בפסוק נאמר (ויקרא כג') 'ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכו', ונחלקו הראשונים האם כל פסולי הלולב הם משום הדר או שישנו פסול נוסף של 'לקיחה תמה'.

כן נחלקו הראשונים האם פסול הדר הוא פסול שנאמר רק ביום הראשון של החג או גם בשאר ימי החג, ואמנם הדבר ברור שאם יש בלולב פסול של לקיחה תמה הנלמד מ'ולקחתם לכם ביום הראשון', ודרשו 'ולקחתם' - שתהא לקיחה תמה, זה נאמר רק ביום הראשון.

והנה מבואר בגמ' בסוכה (דף לו"ע"ב) שאתרוג חסר כשר ביום השני, ולכן אמרו שם בגמ' שרבי חנינא 'מטביל בה ונפיק בה' דהיינו שרבי חנינא היה אוכל קצת מהאתרוג ביום השני כדרכם לאכול על ידי טיבול, ולאחר מכן היה יוצא באתרוג זה שנחסר ידי חובת נטילה (בשאר הימים).

וכאמור נחלקו הראשונים האם כל פסולי אתרוג ולולב הם רק משום הדר [וזו דעתם של הרמב"ם הריטב"א הרמב"ן והר"ן], ולפי אותם ראשונים מוכח מסוגיא זו שפסול הדר הוא רק ביום הראשון שהרי מבואר שחסר כשר ביום השני, ופסול חסר הוא משום הדר.

אמנם לפי הראשונים הסוברים שמלבד פסול הדר יש פסול נוסף של לקיחה תמה, הטעם שחסר פסול הוא משום לקיחה תמה [עיין תוס' דף כט' ע"ב ד"ה 'בעינין', ובדף לד' ע"ב ד"ה 'שתהא'], ולפ"ז אין להוכיח מסוגיא זו שנאמר בה שחסר כשר ביום השני ששאר פסולי הדר יהיו כשרים בשאר ימות החג.

עוד מצינו בגמ' (שם דף כט' ע"ב) על מה ששנינו במשנה שם 'לולב היבש פסול' - 'קא פסיק ותני - לא שנא ביום טוב ראשון ולא שנא ביום שני'. ומבאר הגמ' שהטעם שיבש פסול הוא משום הדר, ולכן פסולו כל ימי החג, ומבואר מסוגיא זו שפסול הדר פסול כל ימי החג, והוכיחו מזה התוספות (שם כט' ע"ב ד"ה בעינין) שפסול הדר פסול כל שבעה (דהיינו יבש ונקטם וכדו'), ורק חסר שפסולו משום לקיחה תמה כשר בשאר הימים.

למדנו אם כן שלדעת הרמב"ם הרמב"ן הריטב"א והר"ן כל הפסולים שבלולב ובאתרוג הם רק פסולי הדר,

שמשמשים בו למצוה. והנה אי נימא דגם בשינוי מראה איכא להאי קולא דבאינו מגוף האתרוג כשר, א"כ למה ליה לטעם זה דמשמוש דמצוה זהו הדרו תיפו"ל משום שאין השינוי בא מחמת גוף האתרוג אלא הוא מדבר חיצוני של משמוש הידים' [ולטעם זה גם משמוש שלא לצורך מצוה כשר]. ומוכח לכאורה שדעת החת"ס שבשינוי מראה גם שינוי ע"י דבר חיצוני נחשב לשינוי הפוסל. וכן משמע באמת במ"ב שלא הזכיר קולא זו אלא לענין חזזית.

[ויש לדון לדחות ראייה זו מהחת"ס דמשמוש הידים גם נחשב כשינוי הבא מחמת גוף האתרוג ומשום ששינוי הצבע אינו שייך לגוף משמוש הידים ורק שהמשמוש בידיים גורמות לרטיבות המשפיעה על צבע האתרוג אבל זהו כשהליך טבעי ואינו נחשב לדבר חיצוני הגורם לשינוי מראה].

והנה בזמנינו רוב הנקודות השחורות באות מחמת הריסוס [וחזינן כן בשנת השמיטה שהנקודות השחורות מעטות מאוד], ולהמבואר נראה לדינא דלדעת החת"ס וכפי שנראה בפשיטות במ"ב (שלא הזכיר קולא זו אלא גבי חזזית), **יש לפסול גם נקודות שחורות אלו הבאות ע"י הריסוס**, כיון שכלפי פסול שינוי מראה לא אמרי' קולא שאינו מגוף האתרוג. **אולם לדעת שו"ע הרב יש להכשיר נקודות שחורות אלו**, מאחר והן באות מחמת גורם חיצוני של הריסוס, ואינן מגוף האתרוג.

דיני מצטער בסוכה

גדר מצטער הפטור מן הסוכה

באיזה אופן נחשב אדם בגדר מצטער שפטור מן הסוכה

פטור מצטער הוא רק באדם שבנה סוכה שהיתה ראויה לישיבה - לאכילה ושינה, ובמהלך ימי הסוכות התחדש מקרה הגורם צער לשבת בסוכה זו, שבאופן זה פטור מישיבה בסוכה¹, אבל אם מתחילה בנה סוכה שיש צער לשבת בה בסוכות, וכגון שבנה הסוכה במקום שמצוי בו בעלי חיים וזוחלים שנפשו קצה בהם ומחמת כן אינו יכול לישון בסוכה זו, אין לו פטור מצטער, ובן ספרד צריך לישב בסוכה זו, ובן אשכנז ראוי שיחמיר לילך לסוכה אחרת שאין בה צער, כיון שלפי דעת הרמ"א אף אם יישב בסוכה זו אינו יוצא ידי חובה².

¹ נחשב שבנה סוכה כיון שסוכה היא המקום שאפשר לדור בה כעין דירתו בלא צער, וכיון שנחשב שלא בנה סוכה ממילא מחויב במצות סוכה ועליו לטרוח למצוא סוכה ככל טרחה שחייב אדם לטרוח כדי לקיים מצוות עשה. וכן כתב הרא"ש (סוכה פ"ב סימן יב) וכן פסקו הטור השלחן ערוך והרמ"א (סימן תרמ"ד). ואולם מצינו חילוקים בלשון הראשונים בזה: היראים (שם) והמרדכי (סוכה פ"ב) כתבו שכל שאין הסוכה ראויה לאחד מאופני הישיבה אינו יוצא בה כלל, והיינו שאם אינה ראויה לאכילה אינו יוצא בה אף בשינה וכן להיפך שאינה נחשבת דירה כשאינה ראויה לאחד מאלו. והרא"ש (שם) כתב "רבא שרא ליה לרב אחא בר אדא למיגני בר ממטלתא משום סירחא דגריגשתא, ומיירי באכסניא דאי בביתו היאך עשה סוכה מתחלה בדבר שהיה מצטער לישון בה ויפטר משום מצטער", עכ"ל. וכעין זה לשון הטור שם "ודוקא שבא לו הצער במקרה אחר שעשה שם סוכה" אבל אין לו לעשות סוכה לכתחלה במקום הריח או הרוח ולומר מצטער אני", עכ"ל. וחילוק לשונותיהם הוא בכך שלפי דעת היראים הטעם שאין פטור

ומה שנקודות שחורות פוסלות באתרוג הוא רק באופן שניכר לעין מיד בלי עיון והתבוננות, אך אם ניכר רק ע"י עיון והתבוננות אינן פוסלות.

והנה מצינו לגבי דין חזזית שדינו כנ"ל - שבחוטם פוסל בכל שהוא, ולמטה מהחוטם פוסל בשנים או שלשה מקומות.

וכתב המ"ב (סי' תרמח' ס"ק מט') בשם פוסקים וז"ל, 'דדוקא כשנולד החזזית מעצמות האתרוג, אבל מה שנעשה מקומו עקום ואדום מחמת שעוקצים אותה קוצים - כשר', ע"כ.

ומקור הדברים בשו"ת המבי"ט (חלק ג' סי' מט') ומובא במגן אברהם (סי' תרמח' ס"ק יט').

ובביאור הדברים נראה בפשיטות, דיסוד הפסול בחזזית מוכח בכמה מקומות שהוא משום שהחזזית היא מחלה הקיימת בפרי, ונלמד גדרה מ'לפת' שהיא מחלה באדם ובתרגום תרגם 'חזזן' (ויקרא פכ"א פס' כ'), ומחלה זו שבפרי נחשבת לחיסרון בהדר. ומשום כן גם מצינו במבי"ט (שם) דחזזית אינו פסול אלא כשישנם ב' חזזיות ולא בחזזית אחת, כיון שגם באדם אין הילפת נחשבת למום אא"כ היא בשני מקומות או יותר, ע"ש. ולפי זה פשוט דכל שידוע שהחזזיות באו שלא מחמת מחלה של הפרי אלא ע"י גורם חיצוני כגון חיכוך קוצים באתרוג, אין זה שייך לפסול חזזית, והאתרוג כשר.

ואם הביאור הוא כן, הרי ברור דאין קולא זו של גורם חיצוני שייכת אלא לענין פסול חזזית, אבל נקודות שחורות שיסוד פסולן משום שינוי מראה, אין הבדל אם באו הנקודות מגוף האתרוג או מחמת סיבה חיצונית.

אולם בשו"ע הרב מבואר לא כן, שכתב הגר"ז (סי' תרמח' סעי' כג') שאף בפסול נקודות שחורות שייך היתר זה, שאם באו הנקודות מחמת סיבה חיצונית אין האתרוג נפסל, וכמו לענין חזזית. ומדברי שו"ע הרב מוכח שיסוד ההיתר הוא מצד אחר [ונראה מדבריו שהוא יסוד בשינוי מראה, שדוקא אם גוף האתרוג נשתנה יש בו פסול של הדר אבל כשהאתרוג עצמו מהודר והפגם חיצוני בלבד - האתרוג עדיין נחשב 'הדר', וכשר].

אולם נראה להוכיח שיש חולקים ע"ד שו"ע הרב, דהנה החת"ס כתב בסוכה (דף לו') 'דשינוי מראה האתרוג הבא ע"י משמוש הידים דמצוה - אין לפוסלו, כיון שזהו הדרו

¹ ושיעור הצער הפטור מחובת ישיבה בסוכה מצינו במרדכי (סוכה פ"ב רמז תשמ) ובמהרי"ל (הלכות סוכה סימן יט) שכתבו שהוא כל שהיה יוצא מביתו מחמת צער זה. וכתבו האלף המגן (סימן תרכו"ט) והחיי אדם (כלל קמז) שאף צער שהיה יוצא מחדר שנמצא בו לחדר אחר בכלל צער שהיה יוצא מביתו הוא, ופטור בפטור מצטער ואין צריך צער שהיה יוצא מחמתו לחוץ לגמרי. וכן פסק הרמ"א (סימן תרלט"ה). וראה בהמשך הדברים פירוט המקרים הנכללים בכלל גדרי מצטער שהיה יוצא מחדרו, וכגון אם יש בסוכה רעש משמחות בית השואבה וכדומה המונע ממנו להרדם, שבכלל פטור מצטער הוא, וכן צער מבעלי חיים שבאו פתאום למקום הסוכה ומבהילים אותו, ועוד כיוצא בזה.

² כתב היראים (מצוה תכא) שאין פטור מצטער אמור אלא במי שהעמיד תחילה סוכתו במקום הראוי לו לקיים מצות סוכה באכילה ושינה, ורק שנולד לו צער אחר כך בתוך ימי הסוכות, אבל אם מתחילה העמיד סוכתו במקום שאינו ראוי לישב שם בלא צער, אין זה

מצטער מחמת חום

אדם שרגיש לחום ורגיל תמיד לישון במקום ממוזג במיזוג אויר עד שאינו נרדם כלל בלא מזגן, האם פטור משיבת הסוכה כשאין בה מזגן

אינו רשאי לישון מחוץ לסוכה, שאין בזה פטור מצטער, משום שחייב להתקין מזגן בסוכתו, שבלא שיתקין בה מזגן אינה ראויה לדיוור עבורו ונחשב כאילו לא בנה סוכה, וחייב להוציא עבור זה חומש מנכסיו ככל שאר מצוות עשה³.

אדם שרגיש לחום וכשעולה על יצועו בשינת הצהרים אינו נרדם בלא מזגן מחמת חום היום, אולם בשאר זמני היום יכול להרדם בלא מזגן, האם רשאי לישון שינת הצהרים מחוץ לסוכה

יכול להקל לישון שינת הצהרים מחוץ לסוכה, שהרי שינה זו בסוכה בלא מזגן צער היא לו ומצטער פטור מן הסוכה, ואין זה נחשב שלא בנה סוכה הראויה לדיוור, כיון שברוב שעות היום ראויה סוכה זו למגורים עבורו⁴.

מצטער מחמת רעש

תלמיד ישיבה הנמצא בישיבה בליל הושענא

מצטער באופן שבנה סוכתו במקום צער מאחד מאופני ישיבת סוכה הוא משום שסוכה במקום זה אינה נחשבת דירה כלל, ומשום כך הרי זה כמי שלא בנה סוכה שחייב לטרוח לקיים מצות סוכה ככל שאר המצוות, אולם לפי דעת הרא"ש והטור אף סוכה העשויה במקום צער נחשבת דירה, אלא שעליו הפטור שפטרה התורה מצטער מן הסוכה בזה הגבילו שאין פטור זה אמור במי שהכניס עצמו למצב הצער. [ולכאורה נחלקו אם מצטער הוא פטור או שהוא הפקעה שאין צורת דירה במקום צער וממילא שאנוס הוא מקיום המצוה].

והנה השלחן ערוך העתיק לשון הרא"ש ואילו הרמ"א העתיק לשון המרדכי, וכתבו הזרע אמת (ח"א סימן צא) המור וקציעה (שם) והשואל ומשיב (רביעאה, ח"א סימן כט) שנחלקו השלחן ערוך והרמ"א בפסק ההלכה בזה, ונפקא מינה לענין מי שעשה סוכתו במקום צער אם יכול לישב באתה סוכה שיש לו בה צער, שלפי דעת השלחן ערוך יוכל לישב בסוכה זו, שהרי רק נמנע ממנו פטור מצטער אבל סוכה זו נחשבת סוכה וממילא שיוכל לקיים בה מצות סוכה ולברך על ישיבתה, אולם לפי דעת הרמ"א אף שאין לו פטור מצטער מכל מקום אינו יכול לישב בסוכה זו, שכיון שצער הוא לישב בה אין לה שם דירה ואין מקיימים בה מצות סוכה, ועליו לטרוח אחר סוכה אחרת, וכמו כן נפקא מינה לענין סוכה אכילה בסוכה שמתחילתה לא הייתה ראויה לשינה, שלפי דעת השלחן ערוך כיון שראויה היא לאכילה יכול לקיים בה מצות אכילה בסוכה, אבל לפי דעת הרמ"א כיון שאין סוכה זו ראויה לשינה אינה נחשבת דירת סוכה שצותה תורה על האדם לעשות לו וממילא שאינו מקיים בה מצות דירת סוכה אף באכילה. ומטעם זה לבני ספרד ההולכים לאורו של השלחן ערוך יכול לקיים מצות סוכה בסוכה זו שמצטער בה, ואילו לבני אשכנז אינו יכול לקיים מצות סוכה בסוכה זו.

³ כאמור בהערה לעיל בתשובת שאלת 'מהו גדר מצטער' כתבו היראים (מצוה תכא) הרא"ש (סוכה פ"ב סימן יז) שאין פטור מצטער אמור אלא במי שהעמיד תחילה סוכתו במקום הראוי לו לקיים מצות סוכה באכילה ושינה, ורק שנולד לו צער אחר כך בתוך ימי הסוכות, אבל אם מתחילה העמיד סוכתו במקום שאינו ראוי לישב שם בלא צער, אין זה נחשב שבנה סוכה כיון שסוכה היא המקום שאפשר לדור בה כעין דירתו בלא צער, וכיון שנחשב שלא בנה סוכה ממילא מחויב במצות סוכה ועליו לטרוח למצוא סוכה ככל טרחה שחייב אדם לטרוח כדי לקיים מצוות עשה. וכן פסקו הטור השלחן ערוך והרמ"א (סימן תרמ ס"ד). ומטעם זה מי שאינו יכול לישון כלל בלא מזגן הרי שסוכה בלא מזגן אינה ראויה לדיוור עבורו, והרי זה כמי שלא בנה סוכה הראויה לדיוור ולפי דעת השלחן ערוך חייב בסוכה זו שאין לו פטור מצטער כיון שהכניס עצמו לצער זה, ולפי דעת הרמ"א אסור לו לישון בסוכה זו שאינה נחשבת סוכה, אבל חייב הוא לישון בסוכה אחרת, שהרי חובת בניית סוכה עליו שנמצא שלא בנה סוכה כשרה כלל.

ואולם לכאורה יש להיער על כך מדברי מהר"ח אור זרוע (או"ח סימן קצד) שכתב שבכך שאמרה התורה לעשות סכך מפסולת גורן ויקב אף שאפשר שיכנסו בהם נשימים ויהיה האדם מצטער ופטור, וכן מכך שחתן פטור מן הסוכה ואינו חייב לעשות סוכה גדולה הראויה לצרכיו, וכן מכך שרבא התיר לרב אחא בר אדא לישון מחוץ לסוכה משום סירחא דרגישתא כמבואר בגמרא (סוכה כח ע"א), מוכח שכיון שסוכה דירת עראי היא, משום כך אין חובה לעשות אלא סוכה הראויה לדיוור עראי, אבל אינה צריכה להיות ראויה לכל דיוור, הרי שאף שצריכה הסוכה להיות ראויה לדיוור מכל מקום אינה צריכה

רבה וחפץ ללון בסוכת הישיבה אבל אינו יכול להרדם מחמת קול הלימוד שיש בסוכת הישיבה, האם נחשב מצטער ורשאי ללון בחדרו מחוץ לסוכה

פטור משום מצטער, שכיון שהסוכה בעצמה ראויה למגורים, ואף לתלמיד זה ראויה היא בכל ימי החג מלבד בלילה זה, נחשבת היא לדירת סוכה הראויה, וממילא שיש בה פטור מצטער, וכיון שאינו יכול להרדם כלל מרעש קול לימוד התורה שבסוכה נחשב כמצטער ופטור משיבת סוכה⁵.

חובת סוכה לישון בישיבה

תלמיד ישיבה שמגיע לחוג את שמחת תורה בישיבתו והגיע בערב שמחת תורה וחפץ לישון בישיבה ומצא שאין מקום בסוכת הישיבה, האם רשאי לישון בחדרו

אסור לו לישון בחדרו, שחייב במצות סוכה ואינו נפטר בפטור מצטער, שאין פטור מצטער בעשיית הסוכה, שפטור זה הוא רק למי שעשה סוכה ומצטער בישיבה בה⁶.

להיות ראויה לדיוור חשוב ככל דירת קבע אלא כדירת עראי היא, וכן מבואר מדברי הרמ"א (סימן תרל"ט ס"א) שכתב שטעם המקלים שלא ללון בסוכה הוא משום שאין מקום בסוכת הרבים לכל אחד לישון עם אשתו, ובלא אשתו צער הוא לו, ופטור מללון בסוכה משום מצטער, ולכאורה יש להקשות מה טעם לא נחייבנו לבנות סוכה לעצמו שתהיה ראויה לדיוור עם אשתו, ומוכח שאין חובת בניית הסוכה מחייבת אלא בניית דירת עראי. וכן מבואר מדברי הפרי מגדים (סימן תרל"ט ס"ק יג) שכתב שאשרי מי שמתקין תנור בסוכתו כדי שלא יפטר ממנה, ומשמע שאין חייב מעיקר הדין להעמיד סוכתו באופן שתהיה ראויה לדיוור בזמן הצנה, ואם כן לכאורה הוא הדין גם בזמן החום שרק חומרא והידור לעשות מזגן בסוכה. אמנם נראה שיש לחלק בין תנורים בזמנם שהיו כבניין גמור בפני עצמו שבניין כגון זה אין עושים אותו בדירת עראי ולא חייבה התורה אדם לבנות סוכה אלא כבניין עראי, אולם בזמנינו שמצוי מזגן ניד שבקל אפשר להביאו לסוכה ואינו בניין קבע, הרי שאין הבאתו מוגדרת דירת קבע ומי שאינו יכול לישון אף מעט בלא מזגן חייב להביא מזגן ניד לסוכתו כדי שתהיה ראויה לדיוור שלו. ויש לדמות הדברים לדברי הביכורי יעקב (סימן תרמ ס"ק יג) והחתם סופר (סימן תרמ ס"ד) שאף שמי שכבו נרות שבסוכתו פטור מן הסוכה ואינו צריך לילך לסוכת חבירו משום שצער לאדם לישון בסוכת חבירו, מכל מקום מי שאין לו מקום בחצירו לבנות סוכה חייב לילך אצל אחרים לבנות לו סוכה שם, שאין בזה פטור מצטער, ומבואר שחייב אדם לטרוח לבנות לעצמו מקום הראוי לדיוור, וכמו כן לענין התקנת מזגן בסוכה.

⁴ כתב רש"י (סוכה כה ע"ב ד"ה צערא) שבאופן שיש צער בישיבה בסוכה מחמת החום נאמר בו דין מצטער פטור מן הסוכה, ומטעם זה אדם שרגיש לחום היום ומתקשה להרדם במקום החום הרי זה מצטער ופטור מן הסוכה, ואין לחייבו משום שלא עשה סוכה הראויה לדירה, שכיון שסוכה זו שבנה ראויה היא לו לקיים דיוור על ידי שאכל בה ועל ידי שישן בה לינת הלילה, הרי שנחשב בבנה דירת סוכה, ואין בכך שאינו יכול לישון בה אף ביום לחסר בשם דירה שבה שהרי ראויה היא לו לרוב צרכי המגורים ודומה הדבר לדברי מהר"ח אור זרוע (או"ח סימן קצד) שכתב שכיון שסוכה דירת עראי היא, משום כך אין חובה לעשות אלא סוכה הראויה לדיוור עראי, אבל אינה צריכה להיות ראויה לכל דיוור.

⁵ כפי שהובא בהערה לעיל בתשובת שאלת 'גדר פטור מצטער', כתבו הפוסקים שפטור מצטער הוא בכל צער שאם היה בביתו היה יוצא מחמתו מחדר שנמצא בו לחדר אחר. ומטעם זה נראה שבאופן שיש רעש בסוכה המקשה על השינה שם, שבאופן זה אדם עובר לישון בחדר אחר נכלל הוא בפטור מצטער, ומשום כך תלמיד ישיבה הישן בסוכת הישיבה ואינו יכול להרדם מחמת רעש התלמידים הלומדים שם פטור מן הסוכה.

⁶ כתב הביכורי יעקב (סימן תרמ ס"ק יג) שאף שמי שכבו נרות שבסוכתו פטור מן הסוכה ואינו צריך לילך לסוכת חבירו משום שצער לאדם לישון בסוכת חבירו, מכל מקום אין לפטור מטעם זה אדם שאינו יכול לעשות סוכה בביתו, משום שאין פטור מצטער אלא למי שעשה סוכה וארע שבאחד הימים נעשה לו צער לישב בה מאיזה טעם כגון שכבו הנרות, שבה פטור משום משום שישו כעין תדורו, אולם אין פטור מצטער מלבנות סוכה, ומשום כך על האדם לבנות סוכה אף שצריך בזה צער או טרחה כל שאינו יותר מחומש. ומטעם זה נראה שאף תלמיד זה חייב במצות סוכה ואסור לו להפקיע עצמו ממצוה זו

אירוח אצל הורים שאין להם סוכה

מי שהוריו אינם שומרי תורה ומצוות ואין ברשותם סוכה ביקשו שיבוא לבקדם ולסעוד אצלם בחול המועד של סוכות, האם מותר לאכול עמהם שלא בסוכה

אם יכול להמנע שלא לאכול אלא עד כביצה פת או תבשיל ממיני דגן בשיעור הפחות מכדי אכילתו בסעודתו שבכל יום באופן שלא יפגע כבודם, ימנע ולא יאכל אלא שיעור זה⁷, אולם אם אין אפשרות להמנע מלאכול שיעור גדול מכך בלא לפגוע בכבודם, לבני ספרד מותר לאכול כל השיעור הנצרך, ולבני אשכנז יעשה שאלת חכם כיצד לנהוג בחכמה ובתבונה ולהמנע מלאכול שיעור זה מחוץ לסוכה⁸.

פסקי הלכה בדיני מצטער בסוכה

א. מצינו כמה אופנים שאדם פטור מסוכה כשהוא מצטער - כגון הולכי דרכים, חולה ומשמשי החולה. ובטעם הפטור כתבו התוס' בסוכה (דף כ"ו ע"א לגבי מצטער והולכי דרכים) משום דכתיב 'תשבו' - כעין תדורו.

ב. מצטער זהו שאינו יכול לישון או לאכול בסוכה מפני הרוח, קור או חום, ריח רע או זבובים ויתושים, וכיו"ב.

ג. מצטער הפטור הוא רק מדבר שדרך בני אדם להצטער ממנו, אבל אם נגרם צער רק לאדם מסוים, אבל שאר בני אדם אינם מצטערים בו - חייב בסוכה אף שהוא מצטער.

ד. גדר דינו של מצטער הוא אפי' אם לא היה עוזב את ביתו ויוצא לחצר או לרחוב מחמת זה אלא רק עובר לבית או לחדר אחר, ואם לא היה באפשרותו היה נשאר בביתו - מ"מ פטור מהסוכה.

ה. אדם שעושה סוכה במקום שמפחד לישון בה בגלל חיות וכל כיו"ב נחשב שאין לו סוכה ואין יוצא בה ידי חובתו באכילתו שם

וצריך לעשות סוכה במקום אחר ולהוציא על זה עד חומש מנכסיו.

ו. מי שמצטער מחמת שאשתו אינה ישנה עמו, אין הדבר פותר מן הסוכה, אך בליל מצוה יכול לישון בביתו ואף אינו חייב לחזור לסוכה אלא יכול לישון בבית עד הבוקר.

ז. אשה שמפחדת לישון לבדה בבית אם בעלה מצטער בגלל צער אשתו יש להסתפק אם זה כלול בפטור מצטער, כיון שאין הצער מעצם הסוכה. אך אם הדבר אינו מפריע לו - חייב בסוכה.

ח. אם יש אורחים בסוכה ואינו יכול לישון שם, יש להסתפק אם זה נחשב מצטער שפטור מן הסוכה, כיון שאין הצער מגוף הסוכה.

ט. מצטער מקור וחום, שפטור מהסוכה, יש להסתפק אם מחויב להביא תנור חימום או מזגן [נייד] ולכאורה נראה שאם הוא מצב חד פעמי אינו חייב לעשות כן, אך אם הוא כן באופן קבוע לכאורה נראה דמיחשב שאין לו סוכה.

י. אדם שעושה סוכה במקום שנכנסים חתולים ומפחד לישון שם לדעת השו"ע צריך לישון שם כך, ולדעת הרמ"א הרי זה נחשב שאין לו סוכה אף לאכילה.

יא. מי שלא יכול לישון בסוכה בגלל נמלים וחרקים שעולים על מיטתו זה נחשב שאין לו סוכה ואינו יוצא ידי חובה אף באכילתו.

יב. מי שלא יכול לישון מחמת רעש כגון משמחת בית השואבה וכדו' צריך לעשות כל השתדלות שהרעש לא יפריע לו [אטמי אוזניים וכו'], אך אינו מחויב לקחת כדורי שינה], אך אם זה לא עוזר, ואם היה בביתו היה עובר לחדר אחר מחמת רעש זה - יל"ד שדינו כמצטער שפטור מהסוכה.

יג. מי שגר בסמיכות לאולם אירועים או בתי כנסיות ואינו יכול לישון בלילות כלל מחמת אירועי שמחה הרי זה נחשב שאין לו סוכה וצריך להוציא עד חומש מנכסיו כדי למצוא סוכה אחרת מחמת שסוכתו פסולה.

ובפסקי הלכה נחלקו הפוסקים: השלחן ערוך (שם סי"ח) פסק כדעת הראשונים שחייב אדם אף בכבוד אביו רשע, והרמ"א (שם) פסק כדעת הראשונים שאין אדם חייב בכבוד אביו רשע. ומטעם זה כאשר האב אינו שומר תורה ומצוות ועובר איסורי דאורייתא בפרהסיא הרי שלפי דעת הרמ"א אין הבן חייב בכבודו, ואם כן אין עיסקו כבוד אביו נחשב עוסק במצוה לפוטרו ממצוות סוכה, ומטעם זה מי שהוא מבני אשכנז הנוהגים כפסקי הרמ"א אינו יכול לדחות מצות סוכה משום עוסקו בכבוד אביו רשע, אלא שכאמור יש להזהר בכל מקרה לגופו ולהוסיף עם חכם באופן ההנהגה בפועל בזה. ואולם לדעת השלחן ערוך שאף בכבוד אביו רשע חייב אדם הרי שעסק בכבוד אביו נחשב עוסק במצוה, וכיון שאין בבית אביו סוכה פטור הוא ממצות סוכה משום שעוסק בכבוד אביו.

ואמנם אף לדעת הרמ"א יש להסתפק שאפשר שהחילונים של היום נחשבים כתינוקות שנשבו כיון שגדלו רח"ל על חינוך כפריני ואינו יודעים חובתם בעולמם, וכמבואר בחזון איש (יו"ד סוף סימן ב), ואם כן אפשר שאינם נחשבים רשעים לענין זה, וממילא שחייב הבן בכבודם, ומאידך אפשר שדין תינוק שנשבה אינו אלא באותם תינוקות שנשבו לבין הגוים במקום שאין שם יהודים ויהדות כלל, אולם אותם הגרים בארץ ישראל שמצוים בה"ב גם יהודים שומרי מצוות וממילא שמעו מהם מעניני הדת, עליהם היה להשכיל בדרך האמת ואינן נחשבים תינוקות שנשבו, ועוד שאפשר שאף תינוק שנשבה שאינו בכלל מומר מכל מקום אין חובה לכבדו כיון שאינו מקיים מצוות. ומשום כך מעיקר הדין אינו נפטר ממצות סוכה, ומכל מקום כאמור ראוי להמנע כמדת האפשר מלבוז בסבך זה, כמבואר לעיל שניתן להקל לאכול תבשיל ממיני דגן בשיעור הפחות מכדי אכילתו בסעודתו שבכל יום, וכמו כן לאכול פת בשיעור כביצה כפי השיעור הגדול שהוא כ 100 סמ"ק.

וחייב לשוב לביתו לישב בסוכה, שהרי אין זה מקרה המתחדש אלא מראש נסע למקום שאין בו סוכה הראויה לו.

⁷ אכילת עראי הפטורה מסוכה היינו פת בשיעור כביצה, ותבשיל העשוי ממיני דגן שלא קבע עליו סעודה, ונחלקו הפוסקים אם חובת ישיבה בסוכה הוא באכילה בשיעור כביצה, או רק באכילה שיש בה שיעור קביעות סעודתו הרגיל בה בכל יום, ואמנם עיקר ההלכה להחמיר שלא לאכול תבשיל העשוי ממיני דגן בשיעור יותר מכביצה אחת מחוץ לסוכה, אמנם לענין הנידון שלפנינו שיש ענין של מצות כיבוד אב מדאורייתא יש להקל כדעת הסוברים שאין חובת סוכה אלא בשיעור שדרך אדם זה לקבוע סעודתו עליו בכל יום. ומטעם זה יש להקל בנידון זה שיוכל לאכול עד שיעור קביעות סעודתו הרגילה מחוץ לסוכה כדי שלא ימנע ממצוות כיבוד אב, וכמו כן יש להקל לענין הישוב השיעורים באכילת פת ששיעורה כביצה, שאף שיש להחמיר לענין ישיבה בסוכה כפי הדעות שלא התקטנו השיעורים ושלא לאכול יותר משיעור ביצת זמנינו, אולם לענין נידון זה שיש בו חשש מניעת כיבוד אב יש להקל לחשב שיעור הביצה כפי הדעות ששיעורה גדול בכ 100 סמ"ק כיון שהתקטנו השיעורים, וכפי שמצינו במשנה ברורה (ביאור הלכה סימן רע"א) שחשש לדעות אלו לענין דינים מדאורייתא, ומצות כיבוד אב הפוטרת מסוכה משום עסק במצוה הרי דאורייתא היא.

⁸ בגמרא (סנהדרין פה ע"ב) שנינו "לכל אין הבן נעשה שליח להכותו ולקללו חוץ ממשית", וכתב הר"ף שיש ללמוד מדברי הגמרא שאף אב רשע חייב הבן בכבודו ומשום כך אף שחייב מלקות אסור הבן להכותו. וכן דעת הרמב"ם (ממרים פ"ו ה"א). אולם הטור (יו"ד סימן רמ) והגהות מימוניות (ממרים פ"ו אות ז) הוכיחו מדברי הגמרא (ב"מ סב ע"א) ששנינו שאם האב לוח בריבית ולא עשה תשובה אין הבן חייב בכבודו, שאב רשע שאינו עושה מעשה עמך אין הבן חייב בכבודו. [וראה בבית יוסף (שם) מה

שכתב בישוב הסוגיות].